

Початки навчання української мови на Підляшші в 1990-х роках. Розмова з Марією Рижик, головою Союзу українців Підляшшя

Навчання української мови як рідної у школах Підляського воєводства ведеться щойно від 1994 р. Раніше у регіоні рідна підляшукам мова викладалася лише з 1966 р. у Кліщелях – та всього неповні два роки. Як організувалося навчання української мови у школах і садочках регіону в 1990-х роках – розповідає Марія Рижик, багатолітня активістка українського середовища регіону, голова Союзу українців Підляшшя.

Людмила Лабович: Структури українського зорганізованого життя на Підляшші творилися щойно в 1980-х роках, коли почали виникати в регіоні гуртки Українського суспільно-культурного товариства. У 1991 р. покликано Підляський відділ Об'єднання українців у Польщі, який у 1992 р. перетворився в Союз українців Підляшшя. Яке місце в діяльності нової організації займало питання навчання української мови?

Марія Рижик: Ми довго думали про це, щоб увести українську мову до шкіл. Це був останній момент, бо поволі зникала наша говірка, а ми хотіли, щоб вона не пропала. Ще на початку 1990-х були батьки, які розмовляли «по-своєму», були й навіть діти, які користувалися українською говіркою. І ми подумали, щоб зібрати групу учнів та почати організувати навчання української мови. Ми це хотіли зробити в один час у багатьох місцевостях: у Більську-Підляському, Черемсі, Білостоці, Милейчицях, Семихочах і ще в інших місцях. Ми знали, що батьки мусили погодитися на навчання української мови як рідної, тому почали збирати декларації, щоб потім можна було їх скласти до директора школи. Знали, що якщо зберемо згоди від батьків, директор буде зобов'язаний організувати навчання.

Це не було просте, тому що це була перша така масштабна акція, пов'язана з організацією навчання української мови на Підляшші. Від 1960-х років, тобто моменту, коли був пункт навчання української мови в Кліщелях, у наших школах не велося навчання нашої мови. Були лише уроки білоруської як «рідної».

ЛЛ: Як батьки ставилися до ідеї навчання української мови? Певно треба було не просто зібрати підписи, але й ще переконати наших людей, що варто записувати дітей на заняття...

МР: Ми не мали прізвищ, адресів, не знали, до кого йти, тому це не було таке просте. Ми шукали батьків у православному середовищі, серед україномовних жителів, хоча часто національно неусвідомлених. Ці люди розмовляли «по-своєму», але не говорили про себе, що вони українці. Багато осіб з нашого середовища ходило тоді просто по хатах і якщо вже батьки їх впустили, починали розмову. Треба було представити ситуацію, сказати, що та говірка, якою вони користуються, це українська говірка, що ми хочемо, щоб діти вчилися в школі української мови, але літературної. І в більшості ситуацій батьки на це погоджувалися. Виповняли декларації, підписувались, хотіли, щоб діти ходили на заняття. Але не завжди було так просто. Бувало, що батьки хотіли, але дитина казала, що ні, або й навпаки – дитина хотіла, але батько говорив, що не треба.

ЛЛ: Були місця, в яких не вийшло взагалі...

МР: Так було в Милейчицях і Семихочах [село в Сім'ятицькому повіті – ЛЛ]. Ми зібрали декларації, була група дітей, усе гарно ішло та ми були певні, що навчання почнеться. На жаль, у Милейчицях побоявся вїт, хоч він був з нашого середовища, а в Семихочах дирекція зорганізувала зустріч, на яку запросила білоруських діячів. І тоді почали вони говорити брехні, що українська мова це небезпека, бо якщо буде навчання української мови, то гроші, які має гміна, а їх небагато, підуть на заняття і не буде доріг та інших речей, дякуючи яким людям буде жити краще.

ЛЛ: Однак був Більськ, у якому в 1994 р. українську мову як предмет уведено до Початкової школи № 4 у Більську-Підляському. У «Над Бугом і Нарвою» знайшла я інформацію, що української мови зразу вчилася біля 90 дітей у семи групах з усіх восьми річників.

МР: У Початковій школі № 4 у Більську-Підляському зібралася група батьків, які погодилися на навчання. Ми збирали підписи не тільки до першого класу, але й

до старших класів. Так що діти починали навчання української мови на різних етапах та зразу в багатьох відділах.

ЛЛ: Чом там вийшло?

МР: У Початковій школі № 4 у Більську-Підляському директором був Миколай Рощенко [у 1960-х як актор виступав в українському театрі в Кліщелях – ЛЛ]. Вийшло тому, що він нам сприяв і був за тим, щоб у школі відбувалося навчання української мови. Він організував зустріч з батьками. Ми того побоювалися, бо мали досвід з Семихочами. І боялися, що буде так само. Тому ми краще підготувалися і з'явилися на зустрічі офіційно, як представники Союзу українців Підляшшя. Виявилось однак, що в цій школі була зовсім інша розмова. Директор почав заохочувати батьків, щоб записували на українську мову. Говорив, що наша говірка – українська, що треба якнайскоріше почати навчання, щоб не пропала мова. Він відважно підняв цю справу, не боявся. Помагав нам полагоджувати всі формальності, щоб нормально все функціонувало. Це був добрий ґрунт, щоб вести заняття української мови.

ЛЛ: У 1995 році почалися заняття у Початковій школі № 5, згодом також у Початковій школі № 1 у Більську, однак вони не були довго. Чому?

МР: Ми почали старання, щоб наша мова з'явилася у Початковій школі № 1 у Більську-Підляському. Там директор погоджувався на навчання, але просто було замало дітей. Тому уроки довго не відбувалися. Інша ситуація була у Початковій школі № 5 у Більську-Підляському. Там якраз було неприхильне ставлення з боку пані директор. Деякі батьки забрали свої декларації, але осталися діти у двох або трьох групах і кілька років відбувалися уроки української мови.

ЛЛ: У 1995 році українська мова як предмет з'явилася також у Початковій школі в Черемсі. Яка там була ситуація?

МР: Початково у Черемсі, коли ми почали розмови на тему української мови, директор дещо перелякався. Однак уже в наступному році сам запропонував, щоб у школі було навчання. Уроки української мови відбувалися вже тоді в Більську-Підляському, і він просто побачив, що це нічого страшного і що

українська мова ні в чому не заважає. Ми, зрештою, теж були краще зорієнтовані, знали, як виглядає справа з фінансуванням занять і могли використати це як аргумент, що якщо є навчання мови національної меншини, то школа отримує додаткові гроші.

ЛЛ: Рік пізніше, у 1996 р., заняття української мови організовано в Садочку № 9 «Лісова поляна» в Більську-Підляському.

МР: До садочка почала ходити моя доня і на базі наших дітей ми почали організувати навчання української мови. Там директоркою була, та є по сьогодні, Еля Нелипинська, яка від початку має прихильне ставлення. А саме від того все залежить, бо коли приходять батько, директор може його заохотити, щоб записав дитину на заняття української мови, або знеохотити.

Коли вже почалися заняття, до садочка приїхав Ян Бернад з Фундації «Музика кресів» з Люблина і запропонував програму «До традиції» („Ku tradycji”). Її сенс був такий, що наші діти мали зустрічі з народними творцями, які їх вчили народних ремесел, місцевих пісень та говірки. З часом це перетворилося на регулярні заняття, які є до сьогодні та які зараз фінансує Міське управління в Більську-Підляському.

ЛЛ: Підсумовуючи, що вдалося, а чого не вдалося досягти у тому першому періоді організації навчання української мови у 1990-х роках?

МР: Ми пробували організувати навчання в один момент у багатьох місцевостях. На жаль, осталися місця, де навчання нема, хоча воно повинно бути. Це Гайнівка, Сім'ятичі та багато наших сіл у терені. Однак ми просто не були в змозі провести все без допомоги батьків. Якби це була така типова низова ініціатива, тобто батьки самі виходили з ініціативою, то ми могли б їм допомогти і все було б більш масштабно. Однак це було так, що ми виступали з ініціативою – члени Союзу українців Підляшшя, а батьки до цього долучалися. Просто була трохи замала свідомість батьків, крім того в багатьох наших україномовних місцевостях у школах були уроки білоруської мови як «рідної». Якби свідомість була краща і люди не далися маніпулювати, то була б інша ситуація.

Однак ми зробили багато. У тому першому періоді, то треба сказати, що успіхом було зорганізування навчання в Садочку № 9 і Початковій школі № 4 у Більську-Підляському, ну і очевидно в Початковій школі в Черемсі. Там навчання триває

до сьогодні. Цілий час ми проводимо різні проєкти для учнів, на базі дітей, які вчать української мови, діють ансамблі «Ранок» і «Гілочка». Потім, як введено гімназію, то теж була в них українська мова. А вже в пізнішому періоді ми стали організувати українські класи у Початковій школі № 4 у Більську-Підляському та почалося навчання в Білостоці.

ЛЛ: Це вже однак новий етап у розвитку навчання української мови та чергова тема. Дякую за розмову.

Розмовляла Людмила Лабович